

навчальних закладів з усім спектром профільних напрямків. Для досягнення бажаних і потужних освітніх результатів повинна здійснюватися гуманізація освітньої системи, яка характеризується взаємодією і взаємопроникненням попередньої і наступних навчально-виховних ланок за змістом і навчальними технологіями, раціональним поєднанням диференційованих та інтегрованих навчальних предметів. Зокрема, це стосується і географії де необхідне налагодження дієвої діагностики рівня навчальних досягнень учнів основної школи, профконсультаційна психодіагностика з метою визначення професійних інтересів і можливостей школярів для створення однорідних за підготовленістю та інтересом до вчительської професії класів.

Отже, однією з умов здійснення профілізації навчання географії є процес інтеграції шкільної та університетської системи освіти, який бажано здійснювати без екзаменаційного переходу від випускного класу до першого курсу університету. Тому повинні бути створені всі умови для методичного та наукового забезпечення навчального процесу. В цьому можуть допомогти лекції, семінари за участю викладачів природничо-географічних факультетів ВНЗ, різні форми контактів студентів і учнів-старшокласників зокрема, навчально-польові й педагогічні практики, олімпіади, наукові експедиції спільні творчі роботи тощо.

Висновки... Спираючись на ці дослідження, приходимо до висновку, що для оптимізації процесу професійного самовизначення молоді необхідно прискорити пошук засобів розв'язання широкого спектру життєвих проблем, обумовлених залученням особистості в самостійне життя. Саме цей етап життєвого шляху, який пов'язаний із професійним самовизначенням, повинен давати молодій людині можливість повною мірою реалізувати себе, виявляти та стверджувати свою позицію в різних ситуаціях.

Взаємодія старшої школи і ВНЗ за єдиним профілем є реальною моделлю нової форми безперервної педагогічної освіти, яка сприяє створенню розвиненої навчально-матеріальної бази сучасної школи і використанню нових, прогресивніших технологій навчання та виховання, дає можливість повноцінно запроваджувати вже сьогодні профільність освіти.

Література

1. Концепція розвитку профільного навчання у загальноосвітніх школах України // Освіта. – 2003. – № 231 (23). – 27 серпня. – С. 10-11.
2. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи /Е.И.Головаха. – К. : Просвіта, 1988. – 48 с.

Анотація

У статті розглядається проблема реалізації принципу особистісно зорієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі подальшого власного освітнього напрямку, який відповідає різноманітності його задатків і здібностей, індивідуальним нахилам до того чи іншого виду діяльності відповідно до властивих йому пізнавальних потреб, використовуючи всі умови для індивідуального розвитку.

Аннотация

В статье рассматривается проблема реализации принципа личностно ориентированного обучения, что значительно расширяет возможности ученика в выборе дальнейшего собственного образовательного направления, соответствует разнообразию его задатков и способностей, индивидуальным склонностям к тому или иному виду деятельности в соответствии с присущими ему познавательными потребностями, используя все условия для индивидуального развития.

Summary

The paper deals with the problem of the principle of individually oriented education, which greatly enhances the student to choose their own future educational direction, which corresponds to the variety of his inclinations and abilities, individual inclinations to a particular activity according to its inherent cognitive needs, using all the conditions for individual development.

Ключові слова: особистісно зорієнтоване навчання, індивідуальний розвиток.

Ключевые слова: личностно ориентированное обучение, индивидуальное развитие.

Key words: individually oriented education, individual development.

Подано до редакції 24.09.13.

УДК 373.5.016:821.161.2]:316.346.2

© 2013

Бутурлим Т. І.

ВПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Рівноправність чоловіка та жінки – загальновизнаний принцип міжнародного й національного права. Відповідно до Закону України про гендерну рівність 2005 р., має бути досягнутий паритет між статями в усіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення однакових прав і можливостей чоловіка й жінки, ліквідації дискримінації статей, застосування спеціальних заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями статей реалізувати рівні права, надані

Конституцією України. На Саміті тисячоліття ООН був зроблений акцент на подоланні міжстатевої нерівності до 2015 р. Рада Європи розробила Концепцію комплексного підходу до становлення гендерної рівності та створила групу спеціалістів, які займаються розробкою концептуальних основ, запровадженням ідеї егалітаризму в життя. Проте реальна гендерна ситуація свідчить про формальність прийнятих законопроектів: непропорційне представлення статей у парламенті, на керівних посадах, неоднаковий доступ до високооплачуваної роботи, кар'єрного росту, традиційний розподіл чоловічих і жіночих функцій, насильство, неможливість повноцінно реалізуватися як особистості тощо. Гендерна асиметрія призводить до конфліктів між чоловіком та жінкою, руйнування морально-етичних норм, залежності від інших, втрати власної позиції, внутрішньої деградації, різних форм девіацій тощо. Попередженню вищезазначених деструктивних наслідків сприяє вдосконалення законодавчої системи, руйнування усталених патріархатних стереотипів, андроцентризму, запровадження політики ненасилля, просвітницька, реабілітаційна, корекційно-розвивальна, виховна робота з особами чоловічої та жіночої статі, визнання унікальності та права на самопізнання, самовдосконалення, самореалізацію особистості будь-якої статі, виховання гендерної культури всіх учасників навчально-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Проблема гендерного виховання актуалізується в працях С.Вихор [2], Т. Говорун [3], Н.Городнової [4], І.Іванової [10], О.Кікінежді [3], В.Кравця [5], Г.Лактіонової [7], О.Цокур [10] та ін. Кінцевим результатом гендерного виховання є сформованість певного рівня *гендерної культури*. Зміст даного поняття уточнено нами як складова загальнолюдської культури, результат ефективного гендерного виховання та самовиховання, що виражається у свідомій гармонізації фемінних і маскуліних якостей особистості та вмінні конструювати гармонійні взаємини з партнером протилежної статі. Шляхи формування особистості з високим рівнем гендерної культури досліджено в працях А.Бондарчук [1], С.Вихор [2], В.Кравця [6], Л.Мозгової [8], П.Терзі [9], Л.Яценко [11] та ін.). Проте *виховання гендерної культури засобами української літератури* (визначаємо як процес діалогічної інтерактивної взаємодії учня й учителя в контексті вивчення літературного тексту, що сприяє формуванню конструктивних гендерних цінностей, умінь будувати гармонійні взаємини з партнером протилежної статі в реальному житті) залишається лакуною в гендерній педагогіці.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає в окресленні практичних рекомендацій щодо технологій формування гендерної культури старшокласників культури засобами української літератури.

Виклад основного матеріалу дослідження... Розроблена нами *технологія формування гендерної культури старшокласників засобами української літератури* передбачає виховання особистості, яка не приймає гендерного насильства, проявляє повагу, розуміння, щирість, вірність, гуманність, паритетність у взаєминах з особою протилежної статі, здатна повноцінно реалізуватися в усіх сферах життя, має почуття обов'язку перед державою на шляху розбудови її демократії та суверенітету. Сутність вищезазначеної технології полягає в тому, що в процесі здійснення гендерної інтерпретації художнього тексту під керівництвом учителя конструюється текстуальний досвід, що допоможе учням гармонійно співіснувати з особою протилежної статі. Тобто старшокласники під керівництвом учителя проєктують сформовані в процесі вивчення української літератури гендерні знання на власне „Я” з метою усвідомлення гендерної комфортності чи некомфортності в ситуації „примірювання” гендерних ролей персонажів; формують цілісне уявлення про власну гендерну культуру та розвивають потребу в удосконаленні культури міжстатевої поведінки; апробують сформовані гендерні цінності, знання, уміння в реальному житті, прогнозують можливі варіанти взаємин з особою протилежної статі в майбутній сім'ї.

Дослідження проблеми формування гендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури після завершення формувального експерименту в ЕГ показало результативність розробленої нами технології гендерного виховання. Хоча в КГ відбулися певні зміни, однак динаміка є набагато нижчою, ніж в ЕГ (середній → високий рівень), оскільки для учнів КГ не було створено спеціальних *педагогічних умов* (мотивування учнів до зіставлення власних гендерних цінностей та гендерних цінностей художніх персонажів; підвищення професійної компетентності вчителів щодо формування гендерної культури старшокласників; використання інтерактивних методів і форм гендерного виховання).

На основі аналізу результатів педагогічного експерименту нами були розроблені *практичні рекомендації щодо впровадження технології формування гендерної культури старшокласників засобами української літератури в навчально-виховний процес*.

1. Важливо розвивати в учнів ставлення до особи протилежної статі як рівної, самодостатньої особистості, зі своїми потребами, інтересами шляхом наведення прикладів із художніх текстів, проведення паралелі з реальним життям або на основі інтерпретації типових помилок гендерно некоректних персонажів. Наприклад, Лаврін ставився до Мелашки як до рівної собі особистості, проте вчасно не захистив дружину від психічного насильства своєї матері, що призвело до тимчасової розлуки („Кайдашева сім'я” І. Нечуя-Левицького); Валеріан емоційно й фізично пригнічував Регіну, у результаті чого не тільки дружина, а й він сам став жертвою насильства („Перехресні стежки” І. Франка).

2. Формувати внутрішнє неприйняття дискримінації прав чоловіка чи жінки, потребу відстоювати свою життєву позицію шляхом дешифрування причин, ознак, наслідків ґендерного насилля художніх персонажів. Наприклад, Галя, перебуваючи в атмосфері постійного нерозуміння, приниження, сімейних конфліктів, не змогла адаптуватися до ролі „розбишацької дружини”, покінчила життя самогубством („Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного та Івана Білика).

3. У процесі інтерпретації ґендерної культури художніх персонажів розвивати в учнів потребу в осмисленні власних думок, почуттів, учинків, мотивів, потреб, пов'язаних із ґендерними взаєминами. Наприклад, розподіливши персонажів повісті М. Коцюбинського „Тіні забутих предків” на „зірок” (Марічка, Іван), „бажаних” (Юра, Палагна), „ізолюваних” (Іван (у взаєминах із Палагною)), „аутсайдерів” (Іван, Юра, Палагна), старшокласники мають визначити й обґрунтувати власне місце в ґендерному світі.

4. Виховувати готовність до сімейного життя, зокрема здатність дотримуватися ґендерного паритету, бути зорієнтованим на справедливість, толерантність, співробітництво, шляхом розуміння причин руйнування сім'ї на зразках української літератури. Наприклад, проаналізувавши повість О. Кобилянської „Земля”, старшокласники мають усвідомити, що створення родини не має ґрунтуватися на брехні, зраді, чарах, дискримінації прав іншого, некерованості деструктивних емоцій.

5. Виховувати повагу до традицій українського народу та неприйняття стереотипів, що дезорганізують особистість, зумовлюють ґендерні конфлікти, порушення прав, шляхом інтерпретації художніх текстів, що демонструють зразок духовної чи фізичної деградації людини, неможливості її досягти поставленої мети в умовах патріархатного суспільного устрою.

Технологія формування ґендерної культури старшокласників у процесі вивчення української літератури враховує принцип національної спрямованості. На основі теоретичного аналізу праць О. Галько („Шлюб і сім'я у бойків Карпат наприкінці XIX ст. – до 1939 р.”), О. Дашковської („Жінка як суб'єкт права в аспекті ґендерної рівності”), О. Кісь („Жінка в українській селянській сім'ї другої половини XIX – початку XX ст.”), В. Кравця („Історія ґендерної педагогіки”), О. Кривошия („Жінка в суспільному житті України за часів козаччини”), Л. Мозгової („Літературний процес і ґендерна культура (старша школа)”), Л. Смоляр („Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні”), М. Стельмаховича („Українська народна педагогіка”), С. Яшник („Педагогічні умови виховання культури міжстатевих стосунків у студентів вищих навчальних закладів”) можна зробити висновок, що ґендерна ситуація в Україні, порівняно із західноєвропейською, була більш сприятливою для формування конструктивних ґендерних цінностей. Так, українська культура відзначається синтезом фемінного й маскулінного; взаємодоповнюваністю сфер активності статей; створенням паритетної сім'ї на основі кохання, взаємоповаги, турботи, щирості, вірності, співробітництва, взаємодопомоги у вихованні дітей; гуманним вихованням дітей; урахуванням думки сина/дочки в процесі вибору для них супутника життя; неприйняттям громадою проявів аморальності, насильства, пияцтва тощо.

З одного боку, формування ґендерної культури засобами української літератури передбачає виховання поваги до національних звичаїв і традицій, що пропагують духовність, толерантність, гармонію статей („Чоловік та жінка – одне діло, одне ціле, один дух”, „Жінка чоловікові подруга, а не прислуга”, „Як батьки дружненькі, то й діти чемненькі”). Наприклад, традиція вірності, любові, взаєморозуміння змальована в повісті М. Коцюбинського „Тіні забутих предків” (Іван та Марічка), романі Івана Багряного „Тигролови”, романі Олесея Гончара „Собор” (Іван та Віра), новелі „Три зозулі з поклоном” Гр. Тютюнника тощо.

З іншого боку, для ґендерного виховання не є прийнятним функціонування патріархатних/матріархатних стереотипів, що принижують самодостатність особистості будь-якої статі, розвивають пасивно-покірну позицію, перешкоджають побудові ґендерної гармонії („Без хазяїна двір, а без хазяйки хата плаче”, „З бабою і дідько справу програв”, „Чоловік на кобилу розсердився, а жінку б'є”, „Хочеш зятчка придбати ” мусиш з хати утікати”, „То й дрюк не допоможе, як з порядком не гоже”). Тому старшокласники мають усвідомити, що не всі патріархатні традиції позитивно позначалися на психологічному стані українців. Наприклад, порушення права жінки отримати освіту, самостійно приймати рішення щодо вибору чоловіка („Людина” О. Кобилянської), обмеження жінки побутовою домашньою роботою („Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного та Івана Білика), розцінювання жінки як сексуального об'єкта („Україна в огні” О. Довженка) призводить до психічної/фізичної смерті.

Таким чином, здійснювати ґендерне виховання старшокласників засобами ґендерної культури пращурів доцільно шляхом вивчення конструктивного ґендерного досвіду минулого, що є сприятливим для побудови гармонійних взаємин з особою протилежної статі та відповідає ґендерним цінностям сьогодення, та усвідомлення деструктивності окремих ґендерних традицій, що зумовлюють ґендерну дисгармонію.

6. Виховувати віру в можливість віднайти ґендерну гармонію за умови теоретико-практичної готовності до реалізації ідеї „нерівної рівності статей” шляхом наведення прикладів сильних типів особистості в літературі чи історії, що завдяки розвитку в собі андрогенного начала змогли створити щасливу сім'ю (наприклад, ґендерна

гармонія в ролинах Миколи Костомарова та Аліни Крагельської, Олени та Михайла Теліги, Руслани Лижичко та Олександра Ксенофонтова, Таїсії Повалій та Ігоря Ліхути, Валерії та Йосипа Пригожина).

7. Формувати вміння гармонійно співвідносити в собі чоловічі й жіночі якості шляхом зіставлення „життєвих сценаріїв” художніх персонажів, у яких домінує маскулінне й фемінне начало. Наприклад, у процесі інтерпретації андрогінних взаємин Мавки й Лукаша на I стадії розвитку стосунків („Лісова пісня” Лесі Українки) у старшокласників доцільно виховувати здатність до рефлексії ґендерного „Я”, усвідомлення взаємозв’язку рівня розвитку ґендерних якостей і характеру взаємин із особою протилежної статі.

8. Якнайчастіше активізувати уяву учнів 10-11 класу щодо власної поведінки в певній художній ґендерній ситуації, у котрій опинився художній герой. Наприклад, досліджуючи поведінку персонажів драми-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня” з допомогою психоаналізу, старшокласник аналізує безсвідоме/свідоме/надсвідоме начало власних ґендерних учинків.

9. Формувати конструктивний ґендерний досвід учнів шляхом наслідування ефективної моделі ґендерних взаємин та критичного осмислення типових помилок художніх персонажів із низькою ґендерною культурою, конструювання більш ефективних варіантів досягнення гармонії між чоловіком і жінкою. Так, за результатами дослідження, найбільш зразковими у ставленні до особи протилежної статі, на думку старшокласників, є персонажі, які втілюють андрогінність, гуманність, моральність, урівноваженість, відданість, емпатійність, боротьбу за особисте щастя, здатність кохати, досягти гармонії з оточуючими: Іван („Собор” Олесея Гончара), Мавка („Лісова пісня” Лесі Українки), батьки Наталки („Тигролови” Івана Багряного), Наталка („Тигролови” Івана Багряного), Микола („Собор” Олесея Гончара), Олена („Людина” О. Кобилянської) та ін. „Художніми аутсайдерами”, за оцінками учнів 10-11 класів, є духовно слабкі чи ґендерно некоректні, конфліктні, агресивні, авторитарні, егоїстичні, аморальні, девіантні, із патріархатним чи матріархатним світоглядом персонажі: Володимир („Собор” Олесея Гончара), Жанна („Собор” Олесея Гончара), батьки Олени („Людина” О. Кобилянської), Карпо („Три зозулі з поклоном” Гр. Тютюнника), К. („Людина” О. Кобилянської) та ін. Інтерпретація зображеної у творах ґендерної нерівності не має розвинути в старшокласників потребу наслідувати аморальність, бездуховність, байдужість до почуттів інших, гіпермаскулінність чи гіперфемінність, схильність до ґендерного насильства. Учитель повинен виховати в учнів неприйняття деструктивних явищ у взаєминах між чоловіком та жінкою, потребу вдосконалити ґендерну культуру.

10. Розширювати знання старшокласників про ґендерну концепцію, технологію формування ґендерної культури старшокласників засобами української літератури потрібно поступово, у невеликій кількості, із наведенням життєвих прикладів та використанням інтерактивних методів, форм навчання та виховання. Створені нами психолого-педагогічні вправи („Я”, „Картка-загадка”, „Відповідності”, „Обійми – завдання”, „Подолання стереотипів”, „Хто я? ”, „Карта кохання”, „ґендерний психоаналіз”, „ґендерне насильство”, „Знайди зайве”, „Хто він/вона? ”, „Чорні й червоні серця”, „ґендерне доміно”, „Знайди пару”, „Психологічна допомога”, „ґендерна соціометрія”, „Мікроклімат моєї майбутньої сім’ї” та ін.) зорієнтовані на те, щоб учні якнайбільше були задіяні в інтелектуально-руховій діяльності, рефлексії власної ґендерної поведінки та розвитку практичних умінь конструктивних взаємин з особою протилежної статі.

11. Здійснювати ґендерне виховання в процесі вивчення текстів, що містять актуальні проблеми взаємин статей. Відбір художніх текстів для формування ґендерної культури старшокласників має реалізуватися з урахуванням *сюжету* (змалювання кохання, „любовних трикутників”, страждань чоловіка/жінки, конфліктних/гармонійних взаємин закоханих чи одружених, психологічного, фізичного, сексуального, фінансового, соціального насильства, материнської/батьківської любові, відданості, боротьби за щастя тощо), *типу художніх образів чоловічої та жіночої статі* (прихильники усталених патріархатних/матріархатних традицій, борці за ґендерну справедливість, творці ґендерної гармонії тощо), *особливостей зв’язків між персонажами* (статичність чи динамічність ґендерних взаємин персонажів, їх умінь конструктивно розв’язувати ґендерні протиріччя чи орієнтація на ґендерну асиметрію, ґендерне насилля), *авторської позиції* (осуд/схвалення ґендерної позиції персонажів) тощо.

12. Формувати цілісний толерантний світогляд шляхом зіставлення ґендерної картини світу різних текстів, ґендерного аспекту творчості різних авторів засобами компаративістики. Наприклад, доцільним є порівняльний аналіз особливостей ґендерних взаємин персонажів драми-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня” та повісті Ю. Покальчука „Озерний вітер”, драми І. Франка „Украдене щастя” та саги в новелах М. Матіос „Майже ніколи не навпаки”, драми В. Винниченка „Чорна Пантера і Білий Медвідь” та драми Г. Ібсена „Ляльковий дім”, повісті О. Кобилянської „Людина” та роману Л. Толстого „Анна Кареніна”, повісті І. Нечуя-Левицького „Кайдашева сім’я” та роману Л. Костенко „Записки українського самашедшого” тощо.

13. Не нав’язувати власної позиції місця статей у світі, а виховувати потребу в усвідомленні руйнівного характеру ґендерної нерівності, негативного впливу дисгармонійної сім’ї на психіку дітей і безсвідомого наслідування ними подібної схеми взаємин у майбутній родині.

14. Спонукаючи старшокласників до здійснення самостійного ґендерного дослідження тексту, висловлення власних думок, суджень, розвивати вміння ведення дискусії на ґендерну тематику (наприклад, Олена Ляуфлер („Людина” О. Кобилянської) – Людина чи духовний самогубець; Марія – свята чи грішниця („Марія”, У. Самчука)?).

15. Використовувати наочний матеріал (картки, опорні схеми, таблиці, графіки, діаграми тощо) у процесі ґендерного виховання.

16. Здійснювати узагальнюючий висновок після кожного етапу ґендерного літературознавчого аналізу художнього тексту з метою актуалізації потреби учнів в удосконаленні ґендерної культури. Наприклад, Із ким із персонажів відчуваєте духовну спорідненість? Чому? Як реагують оточуючі на ваше прагнення домінувати чи підпорядковуватися особі протилежної статі? Яка ваша позиція в ситуації ґендерної рівності/нерівності? Яку модель ґендерних взаємин ви б хотіли створити у власній майбутній сім’ї?

17. Формувати ґендерну культуру старшокласників зразками не лише конструктивної, а й деструктивної схеми ґендерної інтеракції з метою ефективнішої адаптації отриманих ґендерних знань до реальних життєвих ситуацій.

18. Використовувати зразки сучасної української літератури як засобу формування ґендерної культури в процесі компаративного вивчення українських та зарубіжних художніх творів ХІХ–ХХІ ст., уроках узагальнення й систематизації знань, умінь, навичок, на уроках позакласного читання, спецкурсах, тижнях української літератури, семінарах, конференціях, у процесі написання конкурсних робіт тощо. Так, у процесі вивчення постмодерного вітчизняного письма, що відповідає потребам, інтересам читачів ХХІ ст., доцільно апелювати до таких художніх текстів, що містять ґендерний аспект: „Чоловік у кредит, або Четвертий варіант” М. Вайно, „Купальниця” Г. Вдовиченко, „Село не люди”, „Мати все”, „Молоко з кров’ю” Люко Дашвар, „Зрада” Є. Кононенко, „Записки українського самашедшого” Л. Костенко, „Майже ніколи не навпаки” М. Матіос, „Озерний вітер” Ю. Покальчука, „Гудзик”, „Я знаю, що ти знаєш, що я знаю” І. Роздобудько, „Колекція пристрастей, або Пригоди молодої українки” Н. Сняданко та ін.

19. Систематизувати ґендерні знання, уміння учнів на уроках узагальнення знань, умінь учнів чи в позаурочних виховних заходах із метою конструювання ґендерної картини світу ХІХ–ХХІ ст.

Висновки... Отже, у процесі застосування авторської технології доцільно шляхом зіставлення ґендерних цінностей учнів і ґендерних цінностей художніх персонажів розвивати в старшокласників ґендерно коректне ставлення до особи протилежної статі, внутрішнє неприйняття ґендерної дискримінації, потребу відстоювати свою життєву позицію, осмислювати власне ґендерне „Я”; виховувати готовність до сімейного життя та віру в можливість віднайти ґендерну гармонію; розвивати вміння гармонійно співвідносити в собі маскуліні й фемінні якості, уявляти власну поведінку в аналогічній до художньої реальній ситуації ґендерних взаємин тощо.

Література

1. Бондарчук А. Я. Виховання у студентської молоді культури сімейних взаємин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / А. Я. Бондарчук ; Рівненський держ. гум. ун-т. – Київ, 2011. – 20 с.
2. Вихор С. Т. Ґендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / С. Т. Вихор ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 268 с.
3. Говорун Т. Ґендерна психологія : навч. посіб. / Т. Говорун, О. Кікінежді. – К. : Академія, 2004. – 308 с.
4. Городнова Н. Ґендерний розвиток особистості / Н. Городнова. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
5. Кравець В. Ґендерна педагогіка : навч. посіб. / В. Кравець. – Т. : Джура, 2003. – 416 с.
6. Кравець В. П. Психолого-педагогічні основи підготовки школярів до сімейного життя / В. П. Кравець. – Тернопіль : Богдан, 1997. – 180 с.
7. Лактіонова Г. Ґендерне виховання / Г. Лактіонова // Всемирная энциклопедия : Философия / под ред. А. А. Грицанова. – М. : АСТ, Мн. : Харвест ; Современный литератор, 2001. – С. 128-129.
8. Мозгова Л.А. Ґендерна складова методики навчання української літератури у старшій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02. „Теорія та методика навчання” / Л. А. Мозгова ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. , 2010. – 20 с.
9. Терзі П.П. Формування ґендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / П. П. Терзі ; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2007. – 235 с.
10. Цокур О.С. Основи ґендерного виховання / О.С.Цокур, І. В. Іванова // Ґендерний розвиток у суспільстві (конспекти лекцій) : збірник / М-во освіти і науки України ; відп. ред. К. М. Левківський. – 2-ге вид. – К. : Фоліант, 2005. – С. 183-222.
11. Яценко Л.В. Педагогічні умови підготовки старшокласників до сімейного життя в процесі ґендерного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія та методика виховання” / Яценко Л. В. ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2006. – 20 с.

Анотація

У статті представлені практичні рекомендації щодо впровадження технології формування ґендерної культури старшокласників засобами української літератури в навчально-виховний процес.

Анотація

В статье представлены практические рекомендации относительно воплощения технологии формирования гендерной культуры старшеклассников средствами украинской литературы в учебно-воспитательный процесс.

Summary

The article presents practical recommendations on implementation of technology of forming senior students' gender culture by means of Ukrainian literature in the educational process.

Ключові слова: гендерне виховання, гендерна культура, технологія формування гендерної культури старшокласників в процесі вивчення української літератури, практичні рекомендації.

Ключевые слова: гендерное воспитание, гендерная культура, технология формирования гендерной культуры старшеклассников в процессе изучения украинской литературы, практические рекомендации.

Key words: gender education, gender culture, technology of senior students' gender culture formation in the process of Ukrainian literature learning, practical recommendations.

Подано до редакції 01.10.13.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц.Благініним В.М.

УДК 37.015.31 : 17.022.1 – 053.6

© 2013

Карелова Г.А.

ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ У ВИХОВАННІ ОПТИМІСТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИТТЯ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Політико-економічна та духовна кризи українського суспільства негативно позначаються на моральному здоров'ї молоді, втраті життєвих перспектив, що спричинює втрату у молодіжному і підлітковому середовищі духовних ідеалів, появу життєвої розгубленості, невпевненості у завтрашньому дні, призводить до посилення песимістичного ставлення до життя, асоціальних стереотипів поведінки, створює перешкоди для самореалізації формуючої особистості. Тому формування морально здорового покоління, здатного до активного, творчого соціального і громадського життя, упевненого у власних силах і можливостях є одним із найважливіших завдань сучасного виховання.

Дітям у житті часто доводиться стикатися зі складними проблемами і переживати невдачі. Від того, як вони будуть ставитися до невдач, реагувати на них, залежить їх настрої, самопочуття, віра у свої сили, прагнення долати труднощі, ставлення до життя у цілому. Ось чому важливо з'ясувати, чим обумовлене ставлення дитини до успіху чи невдачі, її реакція на труднощі, які вона не змогла поки що подолати. У зв'язку з цим набуває важливого значення особистість учителя у вихованні оптимістичного відношення до життя у старших підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Особистість вчителя у вихованні оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків не були предметом спеціальних наукових досліджень, однак деякі аспекти висвітлювалися у працях психологів – І.Д. Бега, В.О. Киричука, педагогів – О.М. Доукиної, К.О. Журби, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського та ін.

Формулювання цілей статті... Метою статті є розгляд особистості вчителя у вихованні оптимістичного ставлення до життя у старших підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження... У сучасних умовах особистість вчителя, його ставлення до дітей, розуміння дитячих проблем, внутрішніх переживань, дітоцентризм є основою ефективності виховання оптимістичного ставлення до життя старших підлітків. Однак, на сьогоднішній день існує потреба у підготовці вчителя у підвищенні психолого-педагогічної компетентності особистості вчителя у питаннях виховання дітей, спрямованого на виховання оптимістичного ставлення до життя у школярів, вироблення стратегії виховання старших підлітків як таких, що найбільше переживають депресії та вікову кризу, втрату життєвих перспектив та несформованість цінностей.

Реалізація цих умов вимагала удосконалення підготовки вчителів до виховання у старших підлітків оптимістичного ставлення до життя. З метою вирішення поставлених завдань було розроблено програму для вчителів, метою якої був розвиток основних знань, умінь і навичок, необхідних для виховання у старших підлітків оптимістичного ставлення до життя. Підготовка вихователів включала такі складові: науково-теоретичну – знання (сучасний стан виховання оптимістичного ставлення до життя, особливості взаємовідносин батьків і дітей, сутність поняття „оптимістичне ставлення до життя“ і шляхи їх формування), педагогічні основи виховання оптимістичного ставлення до життя, методи і форми проведення роботи з батьками; психологічну – сформованість мотиваційної сфери, спрямовану на педагогізацію дорослих; практичну – володіння педагогічними технологіями, наявність умінь та навичок в організації роботи з сім'єю і старшими підлітками.

Експериментальна робота ґрунтувалася на таких основних умінях: цілепокладання (планування педагогічного процесу, його підготовка і здійснення в контексті досліджуваної нами проблеми); організаторські здібності (співробітництво з громадськими організаціями, сім'єю, старшими підлітками, залучення дорослих і дітей